

SPRAWOZDANIE Z MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI
„SYMBOLS, POWER AND POLITICS”

W dniach 19-20 czerwca 2000 r. odbyła się w odrestaurowanym Dworku Staropolskim w Lublinie międzynarodowa konferencja *Symbols, Power and Politics*, zorganizowana przez kierownika Katedry Socjologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, prof. Elżbietę Hałas. Celem konferencji było przedyskutowanie możliwości i potrzeb symbolicznej orientacji w socjologii, która przekracza zarówno granice różnych paradygmatów w ramach socjologii, jak i poszczególnych dyscyplin naukowych.

Konferencję otworzył JM rektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego ks. prof. Andrzej Szostek. W zwięzłym wystąpieniu podkreślił, że socjologiczna analiza symbolicznej przestrzeni egzystencji człowieka ma nie tylko autonomiczne znaczenie w ramach nauk społecznych, ale także uzupełnia humanistyczną wizję człowieka i może pomóc w działaniach kształtujących jego rozwój.

Słowo wstępne wygłosiła inicjatorka przedsięwzięcia, prof. Elżbieta Hałas, przedstawiając założenia, zakres i cele konferencji. Przypomniała, że wspólną podstawą dyskusji jest koncepcja symbolizmu pojętego, nie jako autonomiczny system semiotyczny, lecz jako fenomen społeczny istotny dla konstrukcji świata społecznego. Analizy podjęte na konferencji dotyczą symbolizmu dyskursywnego, symbolicznych obiektów i nośników znaczeń oraz działań symbolicznych. Konsekwencją przyjętych założeń jest koncentracja na funkcjach symbolizacji w sferze publicznej społeczeństw, ukazanie zarówno jej transformacyjnej, jak i konserwatywnej siły oraz polityki symbolizacji.

Wygłaszane w ramach konferencji referaty i dyskusja mieściły się w trzech obszarach tematycznych, którym poświęcono kolejne sesje:

Sesja I: *Symbol i Społeczeństwo. Perspektywa teoretyczna*

Gary Alan Fine (USA): *Coordinated Action and the Quadrants of Social Order*.

Richard Grathoff (Niemcy): *Symbolic Types and their Political Societies in Phenomenological Perspective*.

Leszek Korporowicz (Polska): *Knowledge, Politics and Reengineered Society. Beyond a Myth of "Quality Culture"*.

Sesja II: *Polityczny dyskurs i działanie symboliczne*

Tilman Alert (Niemcy): *Symbolic Representation of Politics: Habitus Formation and Performance of the German President*.

Marek Czyżewski (Polska): *Collective Symbolization in Public Debates on Right-wing Extremist Violence*.

John Borland (Wielka Brytania): *Let's Go Walking – History, Symbols and Action in the Reproduction of Ulster Loyalism.*

Jerzy J. Smolicz (Australia): *Natural Tongues as Symbols of National and Ethnic Identity in Australia.*

Elżbieta Hałas (Polska): *Symbolic Politics of Public Time and Collective Memory. The Polish Case.*

Grażyna Woroniecka (Polska): *Joint Hausholders' Possesion in Perspective of Discursive Symbolism.*

Sesja III: Symbolizm religijny i władza

Annamaria Orla-Bukowska (Polska): *Religious Symbols, Political Power: Crosses and Stars of David at Auschwitz-Birkenau*

Martti Mukkonen (Finlandia): *Less than a Confession but Much More than a Mere Formula of Agreement – the YMCA's Paris Basis as a Symbol of Unity*

Alla Zaluzhna (Ukraina): *The Sacred Symbolism of Ukrainian Culture*

Oleksandr Mayster (Ukraina): *Religious Configuration of Ukraine*

Referat rozpoczynający sesję poświęconą teoretycznym zagadnieniom symbolizacji przedstawił Gary Alan Fine, kontynuator tradycji szkoły chicagowskiej interakcjonizmu symbolicznego. Zaprezentował koncepcję sieci pojęć umożliwiających analizy zarówno struktur, jak i interakcji oraz świadomości aktorów społecznych zaangażowanych w tworzenie porządku społecznego. Swe rozważania oparł na tezie, iż jakakolwiek analiza społeczna odwołuje się do czterech podstawowych idei: siła, koordynacja, interakcja i kompetencja. W nich zakorzenione są pojęcia składające się na teoretyczne modele społecznego działania i społecznej struktury. Poszukiwane minimum pojęciowe konieczne do stworzenia tych modeli, nazwane przez niego kwadrantem działania i kwadrantem struktury, obejmuje odpowiednio po cztery koncepcje pojęciowe: ciało/fizyczność, umysł/świadomość, inny/uspolecznienie, kultura/znaczenie oraz kontrola społeczna, organizacja, rynek, hierarchia. W celu połączenia tych układów pojęciowych autor zaproponował dwa wspólne zakresy: porządek (przymus, rytuał, świadomość, kompetencja) oraz koordynacja (struktura rozczłonkowana, role koordynacyjne, otwarte granice, podzielana wiedza). Zaproponowany schemat pojęciowy, analogiczny i jednocześnie alternatywny wobec schematu AGIL Parsonsa, ma pomóc w integracji i w przewyżczeniu jednostronności interakcjonistycznych analiz micro i funkcjonalistycznych analiz macro.

Kolejny referent Richard Grathoff przedstawił zarys koncepcji typu symbolicznego oraz perspektywy jego zastosowania jako metodologicznego narzędzia służącego do analizy działania politycznego. Pojęcie typu symbolicznego, analogiczne wobec typu idealnego Maxa Webera, jest użyteczne w klasyfikacji indywidualnych i zbiorowych podmiotów politycznych oraz w analizach porównawczych i przewidywaniu ich działań.

Kończący pierwszą sesję Leszek Korporowicz krytycznie zanalizował strategię rozwoju społecznego w krajach postkomunistycznych. Stosowane w nich techniczne pojęcia „procesu”, „rozwoju” i „jakości” stały się symbolami wyznaczającymi pożądany kierunek zmiany społecznej nie tylko w marketingu i menedżerowie, ale

także w edukacji, sektorze społecznym i kulturalnym. Instrumenty kultury jakości (quality culture) zastosowane w nowym kontekście stały się rodzajem „wiedzy sekretnej”. Uległy one redukcji i dezintegracji, stając się technikami kontroli i pomiaru ograniczającymi demokratyczne funkcje transformowanego społeczeństwa i generującymi napięcia w sferze ich podstawowych wartości.

Wystąpienia w drugiej sesji analizowały funkcje i przebieg symbolizacji w konkretnych przypadkach działań na forum publicznym. Tilman Allert przedstawił analizę treści wypowiedzi prezydenta Niemiec Johanna Raua, podkreślając ich uniwersalistyczne moralne przesłanie, odrębne od retoryki partii należących do politycznego systemu Niemiec, odwołujących się do różnych partykularnych interesów i pragmatycznych argumentów. To wyjątkowe na politycznej scenie wykonanie roli polityka zostało powiązane z indywidualną tożsamością Raua, która kształtowała się w środowisku konserwatywnego protestantyzmu.

Marek Czyżewski kontynuując analizy dyskursywnego symbolizmu porównywał toczące się w Polsce i w Niemczech telewizyjne dyskusje dotyczące przemocy prawicowych ekstremistów. Zrekonstruował on typowe pozycje argumentacyjne oraz ich ideologiczne afiliacje, a także typowe role interakcyjne i wzory dyskusji, które występują w kontekście debat. Reinterpretacja otrzymanych wyników w terminach zbiorowej symbolizacji umożliwiła ich pogłębioną analizę, w wyniku której odsłonięte zostały płaszczyzny znaczeń, na których mogą rozgrywać się wszelkie publiczne debaty, niezależnie od ich przedmiotu.

Elżbieta Hałas poświęciła swoje wystąpienie analizie przypadku fragmentu procesu polskiej transformacji systemowej dotyczącego polityki symbolizacji. Uczyniła to na przykładzie zmian kalendarza świąt państwowych, które wyrażają próby kontroli zbiorowej pamięci. Ukazała przebieg symbolicznego konfliktu dotyczącego znaczenia historii, którego rezultatem jest niejednoznaczność tożsamości polskiego narodu politycznego w relacji do okresu PRL-u.

Grażyna Woroniecka rozważała konflikt symboliczny przebiegający na płaszczyźnie lokalnej, w ramach formalnej organizacji, którą stanowią wspólnoty mieszkaniowe. Został on zinterpretowany w terminach działania politycznego przebiegającego pomiędzy dwiema stronami: aktorami indywidualnymi a aktorami organizacyjnymi związanymi z samorządami lokalnymi. Zastosowane przez nią kategorie interakcjonizmu symbolicznego okazały się użyteczne do identyfikacji aktorów konfliktu, ich strategii komunikacyjnych oraz zasobów dyskursywnych stosowanych przez nich do zdobycia dominacji w przebiegającym dyskursie.

Referaty poświęcone manipulacji symbolami w działaniach politycznych nadesłali także John Borland i Jerzy Smolicz. Borland badał procesy podtrzymywania grupowej solidarności i porządku w życiu codziennym w większościowej społeczności protestanckiej w Północnej Irlandii, poddawanej aktom przemocy pochodzącym od mniejszościowej strony konfliktu. Ukazał on, że kluczem do utrzymania solidarności grupy, a jednocześnie jej wewnętrznego zróżnicowania jest rozwój zasobów symbolicznych grupy. Analizował także przemiany lojalizmu towarzyszące symbolicznym procesom, które łączą współczesność społeczności z mityczną i historyczną przeszłością, identyfikując Ulster z ojczyzną lojalistycznego pro-

testanckiego unionistycznego ludu oraz dostarczają kontekstu dla rytualnych działań zmierzających do przewyciężenia podziału społeczeństwa.

Smolicz przedstawił badania dotyczące znaczenia rodzimego języka i struktur rodzinnych dla tworzenia i podtrzymywania tożsamości narodowej i etnicznej w różnych grupach etnicznych istniejących w kontekście społeczeństwa australijskiego i jego systemu edukacyjnego zdominowanego przez język i wzory dominującej grupy anglofońskiej. Ujawniły one, że członkowie tych grup dążą do swych celów językowych, opierając się przede wszystkim na swoich rodzinach, a także innych strukturach etnicznych w sposób właściwy dla swego kulturowego dziedzictwa, zgodnie z wartościami rdzenia kulturowego. Język i tradycyjna struktura rodzinna służą jako podstawowe symbole ich etnicznej tożsamości w Australii.

Trzecią sesję, poświęconą symbolizmowi religijnemu i jego funkcjom, rozpoczął referat Annamarii Orla-Bukowskiej na temat symbolicznego wymiaru chrześcijańsko-żydowskiego konfliktu wokół obozu koncentracyjnego Oświęcim-Brzezinka. Został on ujęty jako zmagania tych dwóch grup o zapewnienie sobie kontroli nad rozwojem swej historycznej trajektorii i zdobycie wpływu na trajektorię drugiego. Analiza przebiegu konfliktu ujawniła kluczową rolę dwóch symboli religijnych o różnej sile: krzyża i gwiazdy Dawida oraz samego obozu koncentracyjnego, który również nabrał charakteru symbolu. Spór toczy się o symboliczne znaczenie obozu, które definiowane jest inaczej przez jedną i drugą stronę. W toku tego dyskursu krzyż, gwiazda Dawida i obóz oświęcimski nabrały charakteru oddziaływujących na siebie zespołów znaczeń, za pomocą których różne grupy, m.in.: chrześcijanie i żydzi, Polacy-katolicy i polscy Żydzi, Polacy i Żydzi wyrażają godność i wartości swych kultur i tradycji, komunikują różnice i związki między nimi, definiują swe tożsamości oraz kształtują relacje polityczne pomiędzy sobą.

Martii Mukkonen w swym wystąpieniu analizował tekst Deklaracji Paryskiej sformułowanej przez założycieli YMCA, będącej podstawą działania tej międzywyznaniowej organizacji i inspiracją dla deklaracji założycielskich innych organizacji ekumenicznych. Zastosowanie w analizach kategorii Geertza „symbol-model” (symbol for) i symbol-odwzorowanie (symbol of) umożliwiło odniesienie tekstu deklaracji do społeczno-religijnego kontekstu, w którym powstawała, oraz ujawnienie znaczenia wprowadzanych zmian i ich powiązania z działaniem organizacji.

Kolejne referaty gości z Ukrainy Alli Zaluzhnej i Oleksandra Maystera odnosiły się do religijnego symbolizmu funkcjonującego w transformującym się społeczeństwie ukraińskim. Alla Zaluzhna ukazała powtórne wejście w sferę publiczną tradycyjnych symboli religijnych, wcześniej usuwanych z niej przez totalitarny system, oraz ich rolę w tworzeniu odnowionej tożsamości ukraińskiej. Oleksander Mayster przedstawił religijne zróżnicowanie Ukrainy, jego symbolikę odzwierciedlającą polityczne orientacje ukraińskiego społeczeństwa.

W dyskusjach nad poszczególnymi referatami i w dyskusji końcowej podkreślano, że analiza symbolizmu jest użyteczną strategią metodologiczną i może przyczynić się do głębszego zrozumienia rzeczywistości społecznej, także w jej politycznym wymiarze. W konstytuowaniu tej sfery istotną rolę odgrywają nie tylko relacje sił, lecz także ich percepcja, ich symboliczne wyrazy oraz symboliczne

---

środki służące mobilizacji sił i ich dystrybucji, które często są ignorowane przez paradygmaty o jednostronnie scjentystycznym nastawieniu. Jednocześnie paradygmaty humanistyczne najczęściej nie dostrzegają politycznego wymiaru symbolizmu, zadowolając się analizą informacyjnej warstwy znaczenia. Analiza symboli, będących nośnikami, nie tylko informacji, ale także uczuć i ocen, jest drogą do poznania procesów tworzenia zbiorowej pamięci, temporalności i zbiorowych emocji, które obok wiedzy społecznej są konstytutywnymi elementami społecznego świata. Teksty referatów przedstawionych na konferencji ukażą się drukiem.

Ks. Piotr Pawliszak